

AVRAM IANCU - 200!

Nr.8(48/august 2024)

Acarmania – țara Valahiei mici de la granița cu istmul Corint în zorii evului mediu

Prof. univ. Dr. Ionuț ȚENE

Acarmania este o regiune istorică situată în vestul Greciei centrale. În istoria antică regiunea a fost dominată de puternica Sparta, apoi de Teba, și s-a aliat împotriva Romei cu regele Filip al V-lea al Macedoniei. A fost cucerită de romani cu greu în 168 î.Hr. Aici, în zorii evului mediu s-a format o autonomie administrativă denumită Vlahia Mică, devenind o etnitate statală administrativă autonomă a păstorilor valahi – viitorii aromâni consemnați din secolul XVII în istoriografie – entitate creată pe actualul teritoriu al Greciei, care a existat ”de facto” între secolele al XII-lea și al XIII-lea. Vlahia mică a fost prima dată menționată de autorii bizantini ca entitate autonomă a Bizanțului în regiunea geografică Acarnania. Este zona cea mai sudică a Greciei continentale în care au locuit valahii spre istmul Corint. În această regiune izolată de invazia slavilor s-a păstrat o limbă veche, o proto-română fără influențele slavizante din Munții Rodopi și puțin diferită față de cea a valahilor din Tesalia sau Epir.

Acarmania este o zonă de șes, iar istoricii români de la începutul secolului XX consideră că păstorii valahi din munții Pindului sau Haemus veneau aici iarna cu turmele în transhumanță. De aceea zona ar fi fost locuită cu mai puțini valahi, care se retrăgeau în cătune și stâne sezoniere, deși vechimea lor atestă totuși o autohtonitate de la începuturile traco-iliro-romane. Lingviștii români, de la Teodor Capidan la Sextil Pușcariu atestă anumite vocale formate în urma întâlnirii cu populațiile pecenege, nu cu cele slave ca și la valahii din Munții Rodopi. Vezi vocala e în loc de ă sau â, precum și folosirea lui q. Francezul Pouqueville la începutul secolului XIX îi numea ”pistichii” pe valahii din interiorul provinciei și cu etnonimul valahi pe cei de pe țărmurile golfului. Cu turmele din Albania sau Rodopi păstorii valahi făceau în medie și 10 – 15 zile până pe șesurile Acarnaniei.

Cronicile bizantine din secolul XI-XIII consemnau că valahii erau majoritari în Acarnania, de aceea și denumirea toponimiei locului – Vlahia mică, în contradicție cu Vlahia mare din Tesalia, menționată în special de istorici în secolul XIII. Cronicarul Ioannis Apokaukos amintește de valahii de lângă Tesalia, din Acarnania ca fiind atunci „Μικρή Βλαχία” („Mikri Vlahia”): Vlahia mică. Ioannis Apokaukos a fost un om al bisericii și un teolog respectat de comunitate, știind foarte bine situația etnică a imperiului bizantin asaltat de cruciații occidentali. După ce a studiat la Constantinopol, a devenit episcop de Naupaktos și a jucat un rol major în rivalitatea dintre Biserica Epirotă și Patriarhia Ecumenică, exilată în Imperiul de la Niceea. A trăit destul de mult între anii 1155 și 1233 pentru a surprinde frământările imperiului bizantin cucerit de cavalerii cruciadei a IV-a. El i-a cunoscut bine pe valahi și este primul istoric bizantin, care scrie despre valahii din Acarnania, ca o entitate administrativă separată, o autonomie ”de facto”, numită Vlahia mică, vecină cu valahii din Tesalia, teritoriu menționat ca Vlahia mare.

Interesant este de reținut că în imaginarul colectiv românesc, atunci când spui Vlahia mică te referi, în special, la Vechiul Regat, acea Românie mică de după 1878, iar când spui Vlahia mare, desigur faci referință la statul România mare, format administrativ după 1 decembrie 1918. Și totuși în secolul XI a existat în realitate o Vlahie mică, dar la sud de Munții Pindului. Această populație traversa Balcanii ca păstori și vorbeau o limbă neo-latină cu numeroase cuvinte traco-ilire. În Etolia, Epir, Tesalia sau Acarnania acești păstori valahi și-au păstrat identitate și autohtonie, deși ca păstori străbăteau prin transhumanță sute de kilometri cu turmele de oi. Păstorii din Vlahia mică de-a lungul secolelor medievale au mers în transhumanță în Albania, acolo unde capătă denumirea de fărșeroți.

La 1854, grecii i-au amăgit pe aromânii din Acarnania să se revolte împotriva turcilor promițându-le drepturi civile, lucru care nu s-a întâmplat mai târziu când teritoriul devine parte a Greciei. Valahii din Acarnania au păstrat până astăzi cuvântul ”cătun”, care este folosit mai ales la nord de Dunăre. Există și un proverb local care i-a influențat pe greci – ”Nu fațe cătune”. (Dacoromania, Buletinul Muzeului Limbei Române condus de dr. Sextil Pușcariu, anul IV, 1924 -1926, Cluj, 1927 – https://bibl-dlr.solirom.ro/baza-date-dlr/REVISTE/DR/DR_1924-1926_004_partea1.pdf). Deci, primii autohtoni, care s-au impus atenției istoriografiei bizantine au fost vlahii balcanici, menționați pentru prima oară în lucrările cronicarilor bizantini în ultimul sfert al secolului al X-lea (976; 979/980). Atenția deosebită a bizantinilor asupra zonei geografice menționate arată faptul că acești cronicari bizantini cunoșteau realitatea vlahilor balcanici. Interesul istoricilor greci este generat și de faptul că o lungă perioadă de timp, între ultimul sfert al secolului al X-lea și sfârșitul secolului al XII-lea, valahii s-au aflat sub stăpânirea directă a Imperiului Bizantin.

O parte dintre valahi au rămas supuși bizantini până în 1453, odată cu căderea Constantinopolului. Istoricul grec Kekaumenos (ἸΚεκαυμένος) este autorul cărții intitulată ”Strategikon”. Această carte a fost scrisă în jurul anilor 1075-1078. Socrul său a fost Nikulitzas Delphinas, stăpânul orașului Larisa, care a

AVRAM IANCU - 200!

Nr.8(48/august 2024)

participat la răscoala vlahilor din Tesalia în 1066 împotriva bizantinilor. Kekaumenos, scria și despre patria originară a vlahilor, care se afla „de-a lungul Dunării și [...] de-a lungul Sâvului, unde trăiesc astăzi sârbii”. El i-a asociat pe vlahi cu dacii și bessii. A făcut acest lucru într-un stil arhaic al epocii, numind regiunea balcanică și Macedonia drept „Dacia”. El a lăsat interesat anumite descrieri negative despre vlahii revoltați împotriva imperiului bizantin, mai ales, și ca să se acopere faptul că socrul său era implicat în revolta vlahilor. Într-o Diatribă împotriva vlahilor, acesta conturează o imagine eminent negativă a vlahilor.

În viziunea cronicarului thessaliot, „neamul vlahilor este cu totul necredincios și stricat”, nu are „credință dreaptă nici față de Dumnezeu, nici față de împărat, nici față de rudă sau de prieten”, este un neam care „umblă pe toți să-i înșele și minte strașnic și fură mult”, este nedemn de încredere și sprejur, întrucât „jurându-se zilnic cu jurăminte preaînfricoșate față de prietenii săi și călcându-și ușor [jurămintele] și făcând și frății de cruce și cumetrii și închipuindu-și că prin acestea va înșela pe cei simpli și deoarece n-a păstrat niciodată credință față de cineva”. Cronicarul bizantin susține strategic aceste texte jignitoare ca să se pună bine cu puterea că, vlahii „sunt foarte fricoși, având inimă de iepuri, iar îndrăzneala pe care o au vine și ea tot din frică”. Plecând de la aceste constatări proprii, cronicarul bizantin le dă conașionalilor săi următorul sfat, în care întărește trăsăturile negative ale vlahilor adăugându-le și altele, precum ticăloși, prefăcuți și trădători: „Și dacă va avea loc vreo răscoală și ei se vor preface că au [față de voi] dragoste și credință, jurându-se pe Dumnezeu că vor păzi-o, să nu-i credeți. Căci e mai sănătos pentru voi ca nici să-i puneți să jure îndeobște, nici voi să nu le dați jurământ, ci săi supravegheați [cu grijă] ca pe niște ticăloși, fie că jură, fie că primesc jurământ. Trebuie așadar să nu ai încredere în ei nicidecum, însă prefăte și tu că le ești prieten. Iar dacă va fi vreodată răscoală în Bulgaria (thema bizantină Bulgaria, n.n.), [...], chiar dacă ei vor mărturisi căți sunt prieteni și chiar dacă-ți vor jura [asta], să nu-i crezi. Și dacă-și bagă nevestele și copiii în vreo cetate a României (Imperiul Bizantin, n.n.), îndemându-i să-i bage, dar să stea înăuntrul zidurilor, iar ei afară. Și dacă vor voi să intre la familiile lor, să intre numai doi sau trei; iar când aceștia vor fi ieșit, să intre iarăși alții. Să ai multă grijă de ziduri și de porți. Și procedând astfel, vei fi în siguranță. Iar dacă vei lăsa să intre mulți deodată la familiile lor, cetatea va fi trădată de ei și vei fi mușcat de ei ca de viperă și atunci îți vei aduce aminte de sfaturile mele. Dar dacă vei păzi aceste [îndemnuri], îi vei avea și pe ei supuși și, pe deasupra, vei fi lipsit de grijă”. (Vasile Mărculeț, Bizantinii despre români: «Sunt soldați viteji, dar aliați nesiguri!». Historia.ro). Această Valahie din Tesalia și Acarnania nu mai dorea stăpânirea bizantinilor. Erau vlahii alt popor, diferit de „romei”, adică de greci.

Valahii ca urmașii traco-romanilor de limbă neo-latină nu mai aveau în comun nimic cu imperiul roman de răsărit, care era de cultură și limbă greacă. Deci revoltele lor pentru libertate și suveranitate în Munții Pindului erau legitime, iar istoricii bizantini de la curte îi criticau și le construiau o percepție negativă în imaginarul colectiv al epocii. Aceste descrieri trebuie să le luăm ca texte dintr-un război imagologic dus de bizantini împotriva valahilor, care se doreau independenți pe pământurile lor. Toate descrierile negative despre valahi sunt clișee tipice epocii. Cu toate aceste tribulațiuni ideologico-politice, în secolul XII a existat o entitate administrativă valahă protejată de împărații bizantini, intitulată Valahia mică în provincia Acarnania.

Călătorul hispanic de origine evreiască Benjamin Tudela are o simpatie specială față de valahii din Tesalia și Acarnania despre care scrie cu empatie. Acest rabin în secolul XII vorbește de Valahia mare și mică din Tesalia Acarnania. Protejați de împărații bizantini până la dispariția imperiului grec, valahii au fost respectați și de sultanii turci, însuși marele Suleiman magnificul (1519-1564) emite decrete pentru protejarea păstorilor valahi din Acarnania și Tesalia. Existau 14 capitanate de armatoli. Valahii plăteau un tribut simbolic sultanului pentru privilegiile lor. De exemplu, în cronicile sârbești de dinainte de cucerirea otomană (țarul Ștefan Dușan) apar înscrise satele valahe Acarnania, Cătuniște și Vlaho-Cătun.

În Evul Mediu, după Petar Skok, în Valahia Mare din Balcani, se vorbeau două limbi: cea oficială (slavona) și cea populară (valaha sau română). Hrisoavele confirmă că exista bilingvismul la un număr limitat de preoți, însă populația nu știa slavonă în zona sârbească a balcanilor. Așa era în Acarnania, poporul vorbea limba proto-română, iar trimișii imperiilor greacă sau turcă. (Sandu Cristea Timoc, Astra Română – <https://astraromana.wordpress.com/2010/11/12/limba-vlahilor-meridionali>).

Istorciul Constantin Papanace considera romanitatea orientală din Balcani, cu o tradiție veche încă de la cucerirea romană a zonei de dinainte de Hristos, și apoi consolidarea acestei romanizări prin împăratul Constantin cel Mare – o romanitate devenită „autohtonă”, ce se plia peste populația traco-iliro-dacă. Constantin Papanace consideră deja că din secolul IV această populație vorbea o limbă proto-română pe un areal geografic imens, din Carpații Păduroși până în Munții Pindului și de la Adriatică până dincolo de Nistru. Papanace susține că după căderea Constantinopolului la 1453, valahii au fost protejați de sultanii

AVRAM IANCU - 200!

Nr.8(48/august 2024)

turci. Sultanul Amurat al II-lea (1422-1455) emite decrete pentru protecția justiției și a legii valahe – jus valachicum.

Valahii primesc dreptul de a face transhumanță liber prin imperiu. (Constantin Papanace – Originea și conștiința națională a aromânilor – două conferințe susținute la congresele Uniunii Federaliste a Comunităților Europene în Germania și Anglia, 1954 – 1955 - https://www.proiectavdela.ro/pdf/constantin_papanace_originea_si_constiinta_nationala_a_romanilor.pdf). De altfel, în era modernă, imperiul otoman prin sultan a emis pe 9 mai 1905 o iradea (decret) prin care recunoștea minoritatea aromânilor din imperiul otoman și Balcani cu toate drepturile aferente. Această recunoaștere a minorității aromânilor a dus la revolta bandelor naționaliste de antați greci, care au început să ucidă aromâni. Despre aceste crime etnice s-a scris un autentic martirologiu de către Alexandre Rubin, în 1912, o carte intitulată ”Românii din Macedonia”. Iar în 1938, profesorul V. Diamandi de la Universitatea din Salonic publica la București lucrarea ”Românii din peninsula Balcanică”, care arată crimele făcute de bandele grecilor împotriva minorității aromâne din Tesalia, Epir și Acarnania. V. Diamandi i-a fost profesor lui Constantin Papanace, un student care i-a urmat țelul științific. (ibidem). Despre această Valahie mică consemnată în provincia istorică Acarnania istoricii români și greci au scris destul de puțin, ignorându-se documentele bizantine, precum și tradițiile etno-folclorice și pastorale locale.

”Valahia mică” a intrat în legendele, tradițiile și etno-folclorul local încă din evul mediu. Istoricii de astăzi, a unor universități sau institute de istorie, de la Atena, Salonic, București sau Cluj ar putea redeschide dosarul istoriografic al Valahiei mici din Acarnania grecească pentru ca adevărul istoric să fie spus ”sine ira et studio” într-o viziune europeană a unității prin diversitate.

Ionuț Țene
8 august 2024